

**NHẬN ĐỊNH CỦA CÁC SỬ GIA NƯỚC NGOÀI
VỀ QUYẾT ĐỊNH KHÁNG CHIẾN CỦA NHÀ CÁCH MẠNG TRẦN VĂN GIÀU –
MỘT GÓC NHÌN PHÊ PHÁN**

Huỳnh Tâm Sáng¹

Sự phát triển của cách mạng Việt Nam trong bối cảnh Nam Bộ tích cực kháng Pháp vào những năm 40 của thế kỷ XX gắn liền với vai trò lãnh đạo của Trần Văn Giàu. Xuất thân là một người con của mảnh đất Nam Bộ - “thành đồng Tổ quốc”, bằng sở học và tinh thần yêu nước của mình, Trần Văn Giàu đã sớm có ý thức dẫn thân và tham gia cách mạng. Cũng chính trong quá trình tham gia vào công cuộc kháng Pháp ở miền Nam mà Trần Văn Giàu đã trở thành vị thủ lĩnh chính trị - một nhà cầm quân trên mảnh đất phía Nam của Tổ quốc nhận nhiệm vụ lãnh đạo cách mạng Nam Bộ. Trong cuộc đời Trần Văn Giàu, năm 1945 là một trong những cột mốc đáng nhớ đánh dấu “chất Nam Bộ” trong nhân cách và bản lĩnh chính trị của Trần Văn Giàu. Tuy thế, cột mốc năm 1945 cũng gắn liền với những quan điểm chưa thật sự thống nhất trong việc nhìn nhận về vai trò chính trị của Trần Văn Giàu, đặc biệt là những nhận định của các sử gia phương Tây về Trần Văn Giàu được đặt trong bối cảnh chính trị lúc bấy giờ. Những đánh giá từ nhiều góc độ nhìn chung đều tập trung vào quyết định chính trị có tính bước ngoặt góp phần thay đổi cục diện chính trị miền Nam của Trần Văn Giàu và những quyết định của Trung ương. Việc xem xét những quan điểm và nhận định của các sử gia nước ngoài ngõ hầu cung cấp những góc nhìn đa chiều về một nhân vật đã có những đóng góp quan trọng cho sự phát triển của cách mạng miền Nam nói riêng và cách mạng Việt Nam nói chung.

Trong bài viết này, chúng tôi ý thức rất rõ quan điểm xuyên suốt bài viết là điếm qua những nhận định bước đầu về Trần Văn Giàu của các nhà viết sử nước ngoài. Trong bối cảnh nguồn tài liệu khá khan hiếm và thời gian hạn chế, bài viết nhất quán không thách thức các quan điểm sử học hiện tồn (kể cả trong nước và ngoài nước) mà chỉ dừng lại ở cung cấp một số góc nhìn đa chiều. Việc luận bàn về những quan điểm lịch sử xung quanh quyết định kháng chiến của Trần Văn Giàu vào năm 1945 chắc chắn đòi hỏi nhiều nỗ lực công phu hơn trên tinh thần tôn trọng sự thật khách quan và quan trọng là luôn gắn liền với tinh thần cởi mở và xây dựng.

1. Trần Văn Giàu trong bối cảnh cách mạng Nam Bộ trước năm 1946

Trần Văn Giàu đã có nhiều đóng góp cho sự phát triển của cách mạng Việt Nam từ những ngày đầu vốn còn rất nhiều khó khăn, thử thách. Cuộc đời của Trần Văn Giàu luôn gắn liền với cách mạng cả về phương diện lý luận lẫn thực tiễn. Khi ông du học Trường Đại học Toulouse ở miền Nam nước Pháp (năm 1928) với ý định lấy hai bằng tiến sĩ văn chương và luật khoa nhưng sau khi tiếp xúc với “Bản án chế độ thực dân Pháp” của Nguyễn Ái Quốc thì ông quyết định gia

¹ Nghiên cứu sinh, Đại học Thủ Dầu Một. Email: huynhtamsang@gmail.com

nhập Đảng Cộng sản Pháp (1929). Vào độ tuổi đẹp nhất của một con người, chàng thanh niên Trần Văn Giàu đã lựa chọn cho mình một con đường xuyên suốt chặng đường lao động và phấn đấu: *cách mạng*. Việc tham gia Đảng Cộng sản Pháp không chỉ đơn thuần là sự dấn thân để đòi quyền “tự do, bình đẳng, bác ái” cho dân tộc mà còn là sự thể nghiệm một phương cách sống. Đó là cách sống của một người trí thức dấn thân đúng nghĩa, đấu tranh cho hòa bình và công lý.

Chỉ một năm sau khi gia nhập Đảng Cộng sản Pháp, Trần Văn Giàu đã tham gia biểu tình ở điện Élysée (dinh Tổng thống Pháp) phản đối việc xử tử Nguyễn Thái Học và các thủ lĩnh cuộc khởi nghĩa Yên Bái. Nhiệt tình của tuổi trẻ và cách mạng đã thôi thúc Trần Văn Giàu tham gia tích cực vào những sự kiện chính trị đòi hỏi sự công bằng và nhất là công bằng cho chính những người con dân Việt Nam. Vì sự kiện này mà Trần Văn Giàu bị cảnh sát Pháp bắt và trục xuất về nước. Về Sài Gòn, Trần Văn Giàu bắt đầu dấn thân vào con đường hoạt động cách mạng chuyên nghiệp...

Cũng trong thời gian này, bằng kinh nghiệm hoạt động cách mạng ở nước ngoài cùng những nghiên cứu về con đường đấu tranh của các dân tộc, Trần Văn Giàu đã tổ chức nhiều buổi diễn thuyết nhằm khơi gợi tinh thần yêu nước của quần chúng nhân dân. Với tài hùng biện của mình, những buổi diễn thuyết Trần Văn Giàu đã thu hút đông đảo các tầng lớp nhân dân Sài Gòn đến nghe². Từ đây, người dân đã có thêm nhiều hiểu biết về những tư tưởng dân chủ, ý thức lớn lao hơn về độc lập, tự do và niềm tin vào cách mạng, vào một tương lai tươi sáng của dân tộc. Lo ngại trước uy tín chính trị ngày càng dâng cao của Trần Văn Giàu, thực dân Pháp đã bắt giữ Trần Văn Giàu. Tuy nhiên, sau khi được phóng thích thì ông lại tiếp tục hoạt động cách mạng. Cũng từ đây, trong nhận thức của chính quyền thuộc địa, những hoạt động yêu nước công khai của Trần Văn Giàu là mối đe dọa trực tiếp và lâu dài cho chính quyền thuộc địa. Từ năm 1935 đến năm 1941, suốt gần bảy năm trong nhà tù đế quốc, lúc ở Khám Lớn (Sài Gòn), khi ở Côn Đảo và trong trại tập trung Tà Lài, Trần Văn Giàu đã bí mật soạn ra hàng chục tài liệu tuyên truyền, huấn luyện³.

Sau sự kiện Nam Kỳ khởi nghĩa (tháng 11/1940), các cuộc khởi nghĩa của quần chúng ở Nam Bộ bị đàn áp đẫm máu. Trong bối cảnh kẻ thù đã nắm được các chủ trương và thời gian khởi nghĩa, các cơ sở liên tiếp thất bại. Các cán bộ Xứ ủy Nam Kỳ hầu hết đều bị bắt, số khác phải dạt về các địa phương. Thậm chí là giặc Pháp đã khủng bố hết sức dữ dội nhiều lần hơn Yên Bái, hơn cả Xô viết Nghệ - Tĩnh⁴. Tác giả cuốn sách “*Vietnamese Communism, 1925-1945*” nhận định rằng các

² Năm 2015, PGS. Bùi Đình Thanh (Nguyên là cán bộ Viện Sử học, Ủy ban Khoa học Xã hội Việt Nam) nhớ lại kỷ niệm trong lần gặp Trần Văn Giàu vào cuối năm 1946 tại Hà Nội rằng Trần Văn Giàu sở hữu “giọng nói hùng hồn và đặc biệt là khí phách “anh hùng hào kiệt” Nam Bộ”. Bùi Đình Thanh, “Trần Văn Giàu – Một phẩm chất cách mạng cao đẹp – Một nhân cách lớn” trong Viện Lịch sử Dòng họ (2015), *Giáo sư Trần Văn Giàu và tác phẩm “Giá trị tinh thần truyền thống của dân tộc Việt Nam”*, NXB Chính trị Quốc gia, Hà Nội, tr. 58.

³ Đinh Xuân Lâm – Phạm Hồng Tung, “Giáo sư Trần Văn Giàu – Một học giả lớn”, Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử*, Số 1 – 2005, tr. 3.

⁴ Cũng chính Trần Văn Giàu đã thừa nhận rằng khởi nghĩa đã bộc lộ nhiều hạn chế và thất bại nặng nề. “Tồn thất của hàng ngũ cách mạng cực kỳ lớn chưa có sách nào ghi lại đầy đủ những chương bi kịch và anh hùng ca ấy”. Trần Văn Giàu (1997), *Sự phát triển của tư tưởng Việt Nam từ giữa thế kỷ XIX đến cách mạng tháng Tám, Tập 3: Thành công của chủ nghĩa Mác-Lênin, Tư tưởng Hồ Chí Minh*, NXB Chính trị Quốc gia, Hà Nội, tr. 480.

cuộc đàn áp vào tháng 11 và 12/1940 chính là bước thụt lùi nghiêm trọng nhất của Đảng Cộng sản từ năm 1931 và là điều không thể phai mờ trong tổ chức cộng sản ở Nam Kỳ⁵.

Vào những ngày giữa tháng 10/1943, một số đại biểu cộng sản các tỉnh, thành phố ở Nam Kỳ họp hội nghị ở Chợ Gạo (Mỹ Tho) nhằm tái lập Xứ ủy Nam Kỳ. Thời điểm này có 11 trong số các tỉnh ủy mới cử đại biểu đến dự, Xứ ủy ra đời. Đồng chí Trần Văn Giàu được bầu làm Bí thư⁶. Trong bối cảnh Xứ ủy Nam Kỳ mới được tái lập và rất cần một đường hướng đấu tranh cách mạng, Trần Văn Giàu vẫn không liên lạc được với Trung ương, không hay biết về Hội nghị Trung ương lần thứ VIII do Nguyễn Ái Quốc chủ trì. Như vậy, cho đến tháng 10/1943, Đảng bộ Nam Kỳ về chính thức không có Xứ ủy và hầu như hoàn toàn mất liên lạc với Trung ương. Mặc dù mối dây liên lạc giữa Xứ ủy và Đảng bộ Nam Kỳ với Trung ương bị gián đoạn nhưng những người cộng sản Nam Kỳ vẫn nung nấu ý chí “làm lại trận lớn hơn”. Sự hình thành các căn cứ du kích khởi nghĩa Nam Kỳ là một minh chứng ý chí đó⁷. Trong Hồi ký, Trần Văn Giàu kể lại rằng: “*Không đành chịu ngồi chờ, bất đắc dĩ bọn tôi phải tự vạch ra một đường lối cách mạng*”⁸ cho Nam Kỳ. Như vậy, từ lời kể của Trần Văn Giàu có thể suy ra trên cương vị Bí thư Xứ ủy Nam Kỳ, Trần Văn Giàu đã mạnh dạn vạch ra một đường lối cách mạng cho Nam Kỳ.

Tháng 8/1945, Trần Văn Giàu cùng Xứ ủy lãnh đạo cuộc tổng khởi nghĩa giành chính quyền thắng lợi ở Sài Gòn và các tỉnh ở Nam Bộ. Trong ngày 25/8/1945, Trần Văn Giàu được bầu làm Chủ tịch Lâm ủy Hành chính Nam Bộ⁹. Khi thực dân Pháp quay trở lại xâm lược nước ta ngày 23/9/1945, Trần Văn Giàu được cử làm Chủ tịch Ủy ban Kháng chiến Nam Bộ. Sáng ngày 23/9, tại ngôi nhà số 269, đường Cây Mai (Chợ Lớn) diễn ra cuộc họp liên tịch khẩn cấp của các đại diện Tổng bộ Việt minh, Xứ ủy, Ủy ban Nhân dân và Ủy ban Kháng chiến Nam Bộ để tập trung bàn về chủ trương và biện pháp đối phó với cuộc tấn công của thực dân Pháp.

Trong thời điểm lịch sử trọng đại này đã diễn ra nhiều ý kiến trái chiều nhưng tựu trung đều xoay quanh hai lựa chọn và cũng đồng thời là hai quyết định lịch sử: “*đánh*” hay “*chờ*”. Và “*chờ*” là chờ ý kiến chỉ đạo của Trung ương. Bí thư Xứ ủy kiêm Chủ tịch Ủy ban Kháng chiến Nam Bộ Trần Văn Giàu đã phân tích và báo cáo tình hình chiến sự giữa ta và Pháp ở Nam Bộ: “*Quân Pháp với sự giúp đỡ của quân Anh, đã chiếm trung tâm Sài Gòn, như trụ sở Ủy ban, trụ sở Quốc Gia tự vệ cuộc, nhà giấy thép, các bót cảnh sát. Anh em dân quân các nơi đang chờ lệnh, đêm nay chúng ta phải quyết định vấn đề sống còn của đất nước. Pháp đã nổ súng xâm lăng nước ta một lần nữa. Tôi yêu cầu hội nghị quyết định kháng chiến và thông qua lời kêu gọi kháng chiến do tôi soạn để anh em chỉnh lý, bổ sung. Tôi cũng đã đề nghị Xứ ủy và Ủy ban dời về một nơi an toàn*”

⁵ Kim Khánh Huỳnh (1986), *Vietnamese Communism, 1925-1945*, Cornell University Press, p. 255.

⁶ Ban Chấp hành Đảng bộ tỉnh Long An (2005), *Lịch sử Đảng bộ tỉnh Long An (1930-2000)*, NXB Chính trị Quốc gia, Hà Nội. Truy cập online tại địa chỉ: <http://dangcongsan.vn/tu-lieu-van-kien/tu-lieu-ve-dang/lich-su-dang/books-5928201511200346/index-09282015111459468.html>, truy cập ngày 13/9/2016.

⁷ Ban Chấp hành Đảng bộ tỉnh Long An (2005), *Lịch sử Đảng bộ tỉnh Long An (1930-2000)*, Sdd. Truy cập online tại địa chỉ: <http://dangcongsan.vn/tu-lieu-van-kien/tu-lieu-ve-dang/lich-su-dang/books-5928201511200346/index-09282015111459468.html>, truy cập ngày 13/9/2016.

⁸ Trần Văn Giàu (1995), *Hồi ký 1940- 1945* (bản đánh máy), TP. Hồ Chí Minh, tr. 67.

⁹ Phạm Hồng Lộc, “Lâm ủy Hành chính Nam Bộ sau Cách mạng Tháng Tám”, *Báo Nhân dân*, 8/8/2011, tại địa chỉ: <http://www.nhandan.com.vn/tphcm/chuyen-xua-chuyen-nay/item/17692502-.html>, truy cập ngày 13/9/2016.

như Tân An. Còn cơ quan chỉ huy tác chiến thì dời ngay xuống Chợ Đệm, bên dưới cầu Bình Điền”¹⁰. Trong khi đó, đồng chí Hoàng Quốc Việt đại diện cho Trung ương lại đưa ra ý kiến: “Không được ra lệnh kháng chiến! Hãy chờ chỉ thị của Hồ Chủ tịch. Không được nóng vội chờ chỉ thị của Trung ương Đảng” vì “Chúng ta mới cướp chính quyền, tổ chức còn bẽ bộn, lực lượng còn ít ỏi, thế bị cô lập, ta nên hòa hoãn, thương lượng, không nên đối đầu bằng súng đạn. Nếu nay ta kêu gọi kháng chiến, máu đổ thêm nhiều, càng khó thương lượng”¹¹.

Trong khi Hoàng Quốc Việt, đại diện toàn quyền của Trung ương chủ trương phải tích cực chuẩn bị và chờ chỉ đạo từ Trung ương. Với vai trò Chủ tịch Ủy ban Kháng chiến Nam Bộ, Trần Văn Giàu đã kiên quyết lựa chọn giải pháp “đánh” và thể hiện quyết tâm chính trị thông qua “*Lời kêu gọi kháng chiến*” - kêu gọi đồng bào Nam Bộ nhất tề đứng lên chống lại quân xâm lược:

“... Tất cả đồng bào: già, trẻ, gái, trai hãy cầm vũ khí xông lên đánh đuổi quân xâm lược; không làm việc, không đi lính cho Pháp, không đưa đường, không báo tin, không bán lương thực cho Pháp. Hãy tìm thực dân Pháp mà diệt. Sài Gòn không điện, không nước, không chợ búa, không cửa tiệm...

Hỡi đồng bào! Từ giờ phút này nhiệm vụ hàng đầu của chúng ta là tiêu diệt giặc Pháp, tiêu diệt tay sai của chúng.

Hỡi anh em binh sĩ, dân quân tự vệ hãy nắm chặt vũ khí trong tay, xông lên đánh đuổi thực dân Pháp cứu nước! Cuộc chiến đấu bắt đầu”¹².

Sau đó, “*Lời kêu gọi kháng chiến*” của Chủ tịch Ủy ban Kháng chiến Nam Bộ Trần Văn Giàu đã được tức tốc in để phổ biến đến các địa phương. Có thể nói, trong bối cảnh Pháp quyết tâm chiếm Sài Gòn để làm cơ sở chiếm cả Nam Bộ và dùng Nam Bộ làm bàn đạp chiếm cả Việt Nam thì với Trần Văn Giàu việc giữ vững Sài Gòn là ưu tiên hàng đầu và có tính chiến lược sâu sắc.

2. Quyết định kháng chiến của Trần Văn Giàu qua nhận định của các sử gia nước ngoài

Trong những giờ phút có ý nghĩa quyết định đến vận mệnh cách mạng, của nhân dân thì chất thủ lĩnh, quyết đoán của Trần Văn Giàu lại được thể hiện mạnh mẽ. Tính cách quyết đoán của Trần Văn Giàu đã được đặt trong truyền thống đấu tranh cách mạng của nhân dân Nam Bộ. Có thể nói, Nam Bộ là vùng đất vốn đã có truyền thống cách mạng và nổi bật ở các cuộc khởi nghĩa của cộng sản. Michael J. Allen trong cuốn “*Until the Last Man Comes Home: POWs, MIAs, and the Unending Vietnam War*” và Andrew L. Johns trong cuốn “*Vietnam's Second Front: Domestic Politics, the Republican Party, and the War*” đều nhất trí quan điểm là các lực lượng cộng sản ở đồng bằng châu thổ sông Cửu Long không phải là lực lượng có sự thống nhất cao độ¹³. Mặc dù Đảng Cộng sản đã kêu gọi thành lập một lực lượng quân sự rộng khắp trên cơ sở một mặt trận

¹⁰ Nguyễn Hùng (2005), *Ung Văn Khiêm – anh Ba nội vụ*, NXB Công an Nhân dân, Hà Nội, tr. 351.

¹¹ Nguyễn Hùng (2005), *Ung Văn Khiêm – anh Ba nội vụ*, Sdd, tr. 352.

¹² Trần Văn Giàu, Trần Bạch Đằng, Nguyễn Công Bình (1987), *Địa chí văn hóa Thành phố Hồ Chí Minh*, NXB Thành phố Hồ Chí Minh, tr. 356.

¹³ George Herring (2013), *America's Longest War: The United States and Vietnam, 1950-1975*, McGraw-Hill Education dẫn lại từ Lien-Hang T. Nguyen (2012), *Hanoi's War: An International History of the War for Peace in Vietnam*, The University of North Carolina Press, p. 24.

thống nhất để chống lại thực dân Pháp nhưng các nhà lãnh đạo cộng sản như Trần Văn Giàu thường hoạt động vượt ra khỏi phạm vi ảnh hưởng của Hà Nội và thậm chí là thi hành các chính sách trái với chính sách của Đảng Cộng sản¹⁴. Với sự cổ vũ cho các cuộc bạo động cách mạng trong bối cảnh tình hình chính trị ở đồng bằng châu thổ sông Cửu Long còn nhiều biến động và tiềm ẩn những vấn đề khó dự đoán, những nhà lãnh đạo “ngang tàng” không chỉ đe dọa khả năng kiểm soát của Đảng ở Nam Bộ mà còn phải gánh chịu sự phẫn nộ của các nhóm chống đối ở đồng bằng châu thổ và tạo ra tỷ lệ thương vong cao trong những cuộc chạm trán và các cuộc chiến với người Pháp ở Nam Bộ¹⁵.

Trong năm 1945, quyết định trọng đại của Trần Văn Giàu có lẽ là quyết định chủ động lựa chọn giải pháp “*kháng chiến*” trong bối cảnh thực dân Pháp núp bóng quân đội Anh tước vũ khí của Nhật ở Nam Bộ hòng chuẩn bị cho cuộc đánh chiếm làm chủ Sài Gòn. Những tranh luận trong cuộc họp liên tịch bốn bên tại phố Cây Mai vào sáng ngày 23/9/1945 rốt cuộc đã ngã ngũ với quyết định cuối cùng đánh dấu sự quyết đoán của Trần Văn Giàu: phát động kháng chiến và sẽ nhanh chóng thông báo với Trung ương sau đó.

Cá tính của Trần Văn Giàu cũng được các tác giả của quyển “*Historical Dictionary of Vietnam*” đánh giá với thái độ khâm phục. Với những đoạn viết ngắn gọn nhưng có tính khái quát cao, Bruce McFarland Lockhart và William J. Duiker khẳng định rằng thông qua những hoạt động đấu tranh nhiệt huyết mà Trần Văn Giàu đã bộc lộ “tính độc lập trong suy nghĩ và hành động”; và cũng chính cá tính này đã đưa Trần Văn Giàu trở thành một trong những thành viên “quyền lực, nếu không muốn nói là không tuân theo khuôn phép” của Đảng¹⁶. Điều cần chú ý là “tính độc lập trong suy nghĩ và hành động” của Trần Văn Giàu hoàn toàn không có nghĩa là “vô tổ chức” hay thậm chí là “độc đoán” mà quyết định của ông hoàn toàn dựa trên cơ sở phân tích và đánh giá thấu đáo tình hình: “Đừng tưởng rằng, ý kiến của tôi là không cần báo cáo thỉnh thị. Không phải như vậy. Nhưng, ta không chờ có chỉ thị kháng chiến mới bắt đầu kháng chiến. Trong tình hình hiện giờ chắc chắn trăm phần trăm là Trung ương Đảng và Chủ tịch Hồ Chí Minh tán thành kháng chiến. Không thể khác. Nếu ta chờ lệnh đánh mới đánh thì địch sẽ có lợi thế nhiều quá, ta sẽ thất thế nhiều quá. Không nên chờ. Phải đánh trả ngay...”¹⁷; và khi có những căng thẳng thì tính quyết đoán, táo bạo của một vị tướng đã thể hiện sinh động và mạnh mẽ hơn bao giờ hết. Rõ ràng, thời khắc lịch sử luôn đòi hỏi những quyết định lịch sử. Trong Hồi ký, Trần Văn Giàu kể lại quyết định lịch sử với vai trò là người cầm quân đang ở vị trí “đầu sóng ngọn gió”:

¹⁴ Michael J. Allen (2012), *Until the Last Man Comes Home: POWs, MIAs, and the Unending Vietnam War*, The University of North Carolina Press; Andrew L. Johns (2010), *Vietnam's Second Front: Domestic Politics, the Republican Party, and the War*, University Press of Kentucky dẫn lại từ Lien-Hang T. Nguyen (2012), *Hanoi's War: An International History of the War for Peace in Vietnam*, The University of North Carolina Press, p. 24.

¹⁵ Edward Miller and Tuong Vu, “The Vietnam War as a Vietnamese War: Agency and Society in the Study of the Second Indochina War”, *Journal of Vietnamese Studies*, Vol. 4, No. 3, 2009, pp. 1-16.

¹⁶ Nguyễn văn tiếng Anh: “... he began to display the independence in thought and action that made him one of the most powerful, if undisciplined, members of the party”. Bruce McFarland Lockhart - William J. Duiker (2006), *Historical Dictionary Of Vietnam*, Scarecrow Press, p. 383.

¹⁷ Trích hồi ký GS Trần Văn Giàu dẫn lại từ “23-9-1945: Miền Nam đi trước...”, *Sài Gòn Giải phóng*, 22/9/2007, tại địa chỉ: <http://www.sggp.org.vn/chinhtri/2007/9/121910/>, truy cập ngày 12/9/2016.

Có ý kiến phản bác, không đồng tình, cuộc họp vô cùng căng thẳng. Cuối cùng tôi nói, tay nắm chặt đầu xuống bàn như sắp làm một việc gì có tính chất quyết định số phận của chính mình: “Tướng ở biên cương, cũng như tướng ở nội địa và ở kinh thành đều phải theo lệnh vua, nguyên tắc là như vậy. Song, tướng ở biên cương có khi không chờ lệnh vua, trong trường hợp nếu chờ lệnh vua thì địch lấy mất biên ải, tràn vào nội địa, cướp của, bắt người, chiếm đất. Tướng biên cương phải biết tự quyết định theo đường lối bảo vệ đất nước mình. Tướng biên cương cũng có thể làm khác thậm chí làm khác lệnh vua trong trường hợp lệnh vua tới nơi thì tình hình đã khác hẳn, nếu theo lệnh cũ thì hại cho dân, cho nước, cho vua. Tướng biên cương phải biết quyền biến, hoặc tử thủ để làm chậm bước tiến của địch, hoặc rút lui để bảo toàn chủ lực, hoặc phản công để tiêu diệt địch, làm những việc mà trong lệnh vua không có... Vua sẽ xem xét sau, đúng thì khen, sai thì trị tội, thì chém đầu. Tôi bây giờ là tướng biên cương. Tôi thấy có trách nhiệm phải quyết định, phải quyền biến”¹⁸.

Như vậy, các tác giả phương Tây khi tiếp cận lịch sử Việt Nam trong giai đoạn này đã dành một dung lượng khá nhiều để nghiên cứu về bối cảnh Nam Bộ. Trong đó, những chuyển biến về bối cảnh lịch sử được các tác giả chú ý song song với vai trò lịch sử của những nhà lãnh đạo cách mạng miền Nam. Dưới nhãn quan của những nhà viết sử nước ngoài, vai trò ngày càng tăng của những nhà lãnh đạo Nam Bộ lúc bấy giờ (mà tiêu biểu là Trần Văn Giàu) đã là một sự thách thức và góp phần làm “xói mòn” quyền lực Trung ương. Trong bối cảnh Nam Bộ đang chuẩn bị cho một cuộc cách mạng “tổng lực” thì sự độc lập (không hoàn toàn nhưng khá mạnh mẽ) và chủ động của Trần Văn Giàu chưa hẳn là mối đe dọa cho quyền lực Trung ương nhưng là một sự thách thức đang hiện hữu. Và quan trọng là, thách thức này có thể tạo nên những xáo động nhất định trong quá trình phân bổ quyền lực giữa hai miền Nam-Bắc.

Trong nghiên cứu của mình, Laura M. Calkins dẫn lại thông tin rằng Trần Văn Giàu và David Marr - học giả Mỹ nghiên cứu chuyên sâu về lịch sử cách mạng đương đại Việt Nam đã có cuộc thảo luận với nhau và Trần Văn Giàu đã xác nhận về sự gián đoạn trong liên lạc giữa Xứ ủy với Trung ương. Và những sự kiện trong Cách mạng tháng Tám (năm 1945) kéo theo sự việc Trung ương thay thế Trần Văn Giàu và những lãnh đạo miền Nam bằng các nhà lãnh đạo miền Bắc chỉ vài năm sau đó đã cho thấy sự chuyển hướng có tính bước ngoặt về quyền lực của những nhà lãnh đạo Đảng Cộng sản ở miền Bắc. Sự căng thẳng giữa những nhà lãnh đạo Bắc-Nam cũng đến từ những phong trào chính trị ở miền Nam có khả năng đe dọa quyền lực Trung ương ở miền Bắc¹⁹. Suy rộng ra, quyết định kháng chiến của Trần Văn Giàu đã góp phần tạo thành một cơ sở quan trọng cho việc xem xét vai trò chính trị của Trần Văn Giàu sau năm 1945.

Bối cảnh chính trị và con người chính trị luôn gắn bó mật thiết với nhau. Nghiên cứu về một con người chính trị, vì thế, không thể tách rời việc nghiên cứu bối cảnh chính trị. Tính phức tạp của một giai đoạn lịch sử trong chừng 10 năm (1935-1945) với đầy áp những biến động đã khiến những nghiên cứu lịch sử luôn bị thách thức. Do đó, các sử gia và những nhà nghiên cứu quan hệ

¹⁸ Trích hồi ký GS Trần Văn Giàu dẫn lại từ “23-9-1945: Miền Nam đi trước...”, Sài Gòn Giải phóng, 22/9/2007, tại địa chỉ: <http://www.sggp.org.vn/chinhtri/2007/9/121910/>, truy cập ngày 12/9/2016.

¹⁹ Laura M. Calkins (2013), *China and the First Vietnam War, 1947-54*, Routledge, pp. 6-7.

quốc tế bằng những công trình của mình đã nỗ lực thách thức bản thân khi đưa ra những nhận định và đánh giá không thuộc vào những đánh giá có tính phổ quát. Lịch sử Nam Bộ giai đoạn này không hẳn là lịch sử chiến tranh mà còn mang tính chính trị rõ nét. Đây có lẽ là lý do khiến những sử gia buộc phải lựa chọn các cách tiếp cận theo hai chiều hướng phổ biến: *một là*, trực tiếp tìm kiếm sự hiểu biết đầy đủ hơn về lịch sử thông qua đặt bản thân vào bối cảnh lịch sử cùng với tìm kiếm những tư liệu lịch sử trong giai đoạn này và *hai là*, tách bản thân ra khỏi giai đoạn lịch sử bấy giờ với hy vọng nhìn nhận và đánh giá lịch sử khách quan. Với các sử gia nước ngoài được đề cập trong bài viết, cách tiếp cận thứ hai là phổ biến. Nỗ lực tách bản thân nhà viết sử khỏi các vấn đề lịch sử Việt Nam thời kỳ này có thể được nhìn nhận rõ hơn khi các sử gia nước ngoài hầu như lựa chọn cách tiếp cận cơ bản và phổ quát: hạn chế đến mức tối đa việc tham khảo các nguồn tư liệu từ phía Việt Nam. Hay nói cách khác, trong công trình của các sử gia nước ngoài bàn về Trần Văn Giàu và quyết định kháng chiến năm 1945 của ông nhìn chung là thiếu vắng các nguồn tài liệu tiếng Việt.

Từ nhận định của một số sử gia nước ngoài về Trần Văn Giàu và bối cảnh chính trị Nam Bộ trong những năm 30 cho đến giữa những năm 40 của thế kỷ XX, có thể nhận thấy một đặc điểm khá rõ nét. Đó là, những nhận định của các sử gia chủ yếu trên cơ sở nhìn nhận về Trần Văn Giàu với tư cách “một nhà chính trị” – hay chính xác hơn, là “một thủ lĩnh chính trị”. Với sự thận trọng nhất định, các sử gia phương Tây vẫn hạn chế (hay né tránh) (?) các tư liệu từ phía Việt Nam. Và thực tế, chính việc này đã góp thêm phần tạo nên những suy tư lẫn tranh cãi xung quanh những đánh giá về Trần Văn Giàu và một trong những quyết định có tính lịch sử của ông.

3. Tạm kết

Từ nhân cách của một con người, có thể nhìn nhận đầy đủ hơn nhân cách của một vùng đất. Từ Trần Văn Giàu, có thể thấy rõ hơn một nhân cách Nam Bộ điển hình. Chất Nam Bộ của Trần Văn Giàu dung dị đến bất ngờ. Giản dị nhưng không trợn lẩn, hòa hợp nhưng không hòa tan. Chất Nam Bộ của Trần Văn Giàu là gắn liền với tinh thần “dám nghĩ dám làm” và “trọng nghĩa khinh tài”. Những con người hôm nay nhớ đến Trần Văn Giàu không chỉ giản đơn là nhớ về một nhà cách mạng hay một nhà sử học mà trên hết đó chính là nhân cách của một con người đứng nghĩa. Trong bối cảnh đất nước có nhiều biến chuyển quan trọng, mỗi một cá nhân luôn phải đứng trước nhiều thách thức. Và có lẽ, thách thức quan trọng nhất chính là chọn cho mình một hướng đi, một con đường. Sau nữa mới đến khả năng kiên trì theo đuổi lý tưởng của mình. Với Trần Văn Giàu, ông đã lựa chọn một con đường phù hợp với bản thân và phù hợp với thời đại. Tính cá nhân và thời đại đã hòa quyện xuyên suốt và tạo nên tính thống nhất cao độ. Trong bối cảnh đó, Trần Văn Giàu hiện lên dung dị với ý nghĩa: một con người, một cuộc đời.

Chất Nam Bộ của Trần Văn Giàu đã làm nên thành công của ông nhưng cũng chính chất Nam Bộ của Trần Văn Giàu lại là khởi điểm cho những quyết định có tính “cách mạng” – vượt lên trên những suy nghĩ và tư duy thông thường mà hệ quả của nó là những tranh luận xung quanh vai trò chính trị của ông. Hiện nay, những sử gia nước ngoài đã cố gắng tìm hiểu nhiều hơn về Trần Văn Giàu với tư cách một con người chính trị. Và quan trọng là các sử gia này cũng bắt đầu nhìn nhận đến chất Nam Bộ trong tư tưởng và hành động của Trần Văn Giàu. Tuy nhiên, tồn tại

một thách thức không nhỏ cho các sử gia nước ngoài. Đó là, để hiểu cá tính của một con người chính trị thì phải có sự am hiểu sâu sắc về góc nhìn văn hóa chính trị. Và để nhận thức đầy đủ hơn về văn hóa chính trị của một con người thì việc đặt cá nhân trong văn hóa chính trị của một vùng đất là rất quan trọng.

Quyết định kháng chiến của Trần Văn Giàu đã không nhận được sự ủng hộ tuyệt đối trong cuộc họp với các đồng chí của ông tại phố Cây Mai. Để lý giải cho quyết định táo bạo của Trần Văn Giàu, góc nhìn văn hóa chính trị có thể cung cấp một cơ sở xem xét có ý nghĩa tham khảo. Khi đề cập đến “cá tính Nam Bộ” thì những tính chất “trọng nghĩa khinh tài”, “dám nghĩ dám làm” hay sống “có tình, có nghĩa”... thường được đề cập như là những tính cách có tính điển hình. Trong nhiều cá tính góp phần hình thành nên cá tính Nam Bộ thì “chất” “ngang tàng”, “hào hớn” là khá nổi bật. Những nhân sĩ trí thức và những nhà cách mạng Nam Bộ chắc hẳn kế thừa và phát triển những cá tính này. Như vậy, quyết định kháng chiến của Trần Văn Giàu không phải thể hiện sự “vô tổ chức” hay “bất tuân” (*undisciplined*) như các tác giả cuốn “*Historical Dictionary Of Vietnam*” đã nhận định²⁰.

Với quyết định lịch sử có ý nghĩa chiến lược góp phần quy định đường hướng cách mạng, thậm chí là tạo một bước chuyển biến quan trọng cho cách mạng miền Nam, Trần Văn Giàu đã lựa chọn con đường độc lập trong suy nghĩ. Trên cơ sở lắng nghe những kiến giải và phân tích của các đồng chí tham dự cuộc họp, Trần Văn Giàu đã tinh táo và quyết đoán để đưa ra quyết định. Và hơn ai hết, Trần Văn Giàu ý thức được (i) trọng trách của bản thân với cương vị “tổng chỉ huy” cách mạng Nam Bộ, (ii) những cái giá mà ông phải trả nếu quyết định này mang lại những hệ quả có hại cho cách mạng miền Nam và cách mạng cả nước. Điều này có thể lý giải khi ông ví bản thân như một nhà cầm quân – “tướng ở biên cương” với sứ mệnh lớn lao và đòi hỏi một tầm nhìn lớn lao. Nhìn nhận như vậy để hiểu hơn về “gánh nặng trách nhiệm” đang oằn trên vai Trần Văn Giàu, một vị tướng biên cương quyết đoán và giàu chất anh hùng Nam Bộ.

Một vấn đề cần nhìn nhận khách quan là quyết định lịch sử của Trần Văn Giàu cần được đặt trong bối cảnh mà chưa bao giờ trên lãnh thổ Việt Nam lại hiện diện nhiều lực lượng xâm lược như vậy. Trong bối cảnh Nhà nước Việt Nam Dân chủ Cộng hòa còn non trẻ lại phải đối phó với nhiều khó khăn chông chênh thì vận mệnh dân tộc như “ngàn cân treo sợi tóc”. Trong bối cảnh rối ren đó, cách mạng miền Nam phải chứng tỏ “năng lực đề kháng” để làm hậu phương cho miền Bắc và với một ý nghĩa nhất định là “không là gánh nặng” cho cách mạng miền Bắc. Trên cơ sở nhìn nhận lại quyết định của Trần Văn Giàu, có thể khẳng định đây là quyết định đúng đắn và hợp lý. Bởi lẽ, giải pháp “đánh” “không chỉ ngăn chặn một bước âm mưu xâm lược của kẻ thù; đập tan mưu đồ đánh nhanh thắng nhanh của thực dân Pháp; kìm giữ và tiêu diệt một bộ phận sinh lực địch; tạo điều kiện thuận lợi cho các địa phương chuẩn bị mọi mặt cho kháng chiến lâu dài và góp phần quan trọng vào công cuộc đấu tranh giữ vững chính quyền nhân dân, chủ quyền

²⁰ Bruce McFarland Lockhart - William J. Duiker (2006), *Historical Dictionary Of Vietnam*, Sđd, tr. 383.

đất nước”²¹. Sau này, Hồ Chí Minh cũng đã khen ngợi về quyết định táo bạo nhưng kịp thời và cần thiết của Trần Văn Giàu: “Ngày 23/9/1945 chú đúng! Ngày ấy thái độ của chú đúng!”²².

Bên cạnh đó, việc các sử gia nước ngoài xem thái độ và hành động quyết đoán của Trần Văn Giàu như là cơ sở cho sự phân tách về nhận thức chính trị Bắc-Nam hay Trung ương-địa phương là không thật sự thuyết phục. Thái độ và hành động quyết đoán của Trần Văn Giàu thuộc về sự phản ứng có tính bộc trực, thẳng tính của một trong những cá tính Nam Bộ điển hình. Hành động của Trần Văn Giàu không dẫn đến hệ quả là Trần Văn Giàu tách mình ra khỏi đường hướng chỉ đạo của Trung ương mà luôn xem những chỉ đạo của Trung ương có giá trị tham chiếu quan trọng. Như vậy, những sự bất đồng trong quan điểm chính trị giữa các lãnh đạo miền Nam và cách thức hay lựa chọn con đường tiến hành cách mạng về cơ bản không tạo nên sự xói mòn quyền lực Trung ương-địa phương như các sử gia phương Tây tập trung luận giải.

Sự hiện diện của Trần Văn Giàu trong bối cảnh cách mạng miền Nam từ giữa những năm 30 của thế kỷ XX đến cách mạng tháng Tám năm 1945 là sự hiện diện của một con người với hai vai trò: một con người cá nhân và một con người cách mạng. Nhưng trên hết, vai trò thủ lĩnh cách mạng của Trần Văn Giàu giữ một địa vị nổi trội. Ở Trần Văn Giàu là sự tổng hợp những tư tưởng của một trí thức Tây học kết hợp với tư tưởng Nho giáo. Bối cảnh cách mạng ở Nam Bộ - vùng đất phương Nam giữ vai trò quan trọng và là điểm đối kháng trực diện giữa các phong trào yêu nước và chủ nghĩa thực dân đã buộc Trần Văn Giàu phải kết hợp những ý tưởng của phương Tây và phương Đông. Tính phức tạp và đa dạng của tình hình cách mạng Nam Bộ là một trong những nguyên nhân cơ bản khiến nhiều vấn đề lịch sử vẫn còn đầy áp những ẩn số và do đó còn gọi lên nhiều vấn đề cần nghiên cứu và trao đổi.

Việc tiếp cận lịch sử theo cách đặt bản thân bên ngoài lịch sử của các sử gia nước ngoài vẫn có những giá trị quan trọng. Tuy vậy, việc ít chú trọng vào việc khai thác các nguồn sử liệu Việt Nam và đặc biệt là chưa nhìn nhận đầy đủ “chất Nam Bộ” trong tư tưởng của Trần Văn Giàu là những hạn chế cơ bản nhưng có ý nghĩa quan trọng đến cách tiếp cận và nhận định về Trần Văn Giàu cùng quyết định kháng chiến của ông năm 1945. Xuất phát từ tâm thế chính trị khác nhau, các sử gia nước ngoài đã chia sẻ cách nhìn nhận khác với những quan điểm (có thể tạm gọi là) truyền thống từ những sử gia Việt Nam. Tuy vậy, những nhận định này cung cấp cho người đọc những cơ sở tham chiếu về một trong những nhân vật có vai trò và tầm ảnh hưởng đặc biệt quan trọng trong lịch sử Việt Nam giai đoạn cận hiện đại.

²¹ Tạ Quang Đạo – Nguyễn Thanh Tuấn, “Tinh thần quật khởi Ngày Nam bộ kháng chiến và sự nghiệp đổi mới toàn diện đất nước hiện nay”, *Tạp chí Công sản*, 25/9/2015, tại địa chỉ: <http://www.tapchicongsan.org.vn/Home/truyenthong-hientai/2015/35349/Tinh-than-quat-khoi-Ngay-Nam-bo-khang-chien-va-su-nghiep.aspx>, truy cập ngày 13/9/2016.

²² Toàn văn bản tốc ký ghi lại cuộc nói chuyện của đồng chí Trần Văn Giàu - nguyên Bí thư Xứ ủy kiêm Chủ tịch Ủy ban Kháng chiến Nam Bộ với đồng chí Trần Hữu Phước - nguyên Phó trưởng ban thường trực Ban chỉ đạo xây dựng Khu di tích lịch sử cách mạng miền Nam, tại nhà cũ của đồng chí Trần Văn Giàu số 70 đường Phạm Ngọc Thạch, TP.HCM ngày 8/8/2000. Trần Hữu Phước (ghi), “Trần Văn Giàu “không phải là người buông giáo””, *Tạp chí điện tử Hồn Việt*, 9/4/2011, tại địa chỉ: <http://honvietquochoc.com.vn/bai-viet/867-trn-vn-giu-khng-phi-l-ngi-bung-gio-l.aspx>, truy cập ngày 13/9/2016.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Andrew L. Johns (2010), *Vietnam's Second Front: Domestic Politics, the Republican Party, and the War*, University Press of Kentucky.
2. Bruce McFarland Lockhart - William J. Duiker William J. Duiker (2006), *Historical Dictionary Of Vietnam*, Scarecrow Press.
3. Đinh Xuân Lâm – Phạm Hồng Tung, “Giáo sư Trần Văn Giàu – Một học giả lớn”, Tạp chí *Nghiên cứu Lịch sử*, Số 1 – 2005.
4. Edward Miller and Tuong Vu, “The Vietnam War as a Vietnamese War: Agency and Society in the Study of the Second Indochina War”, *Journal of Vietnamese Studies*, Vol. 4, No. 3, 2009.
5. George Herring (2013), *America's Longest War: The United States and Vietnam, 1950-1975*, McGraw-Hill Education.
6. Kim Khánh Huỳnh (1986), *Vietnamese Communism, 1925-1945*, Cornell University Press.
7. Laura M. Calkins (2013), *China and the First Vietnam War, 1947-54*, Routledge.
8. Lien-Hang T. Nguyen (2012), *Hanoi's War: An International History of the War for Peace in Vietnam*, The University of North Carolina Press.
9. Michael J. Allen (2012), *Until the Last Man Comes Home: POWs, MIAs, and the Unending Vietnam War*, The University of North Carolina Press.
10. Trần Văn Giàu (1997), *Sự phát triển của tư tưởng Việt Nam từ giữa thế kỷ XIX đến cách mạng tháng Tám, Tập 3: Thành công của chủ nghĩa Mác-Lênin, Tư tưởng Hồ Chí Minh*, NXB Chính trị Quốc gia, Hà Nội.
11. Viện Lịch sử Dòng họ (2015), *Giáo sư Trần Văn Giàu và tác phẩm “Giá trị tinh thần truyền thống của dân tộc Việt Nam”*, NXB Chính trị Quốc gia, Hà Nội.